

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗОН В УМОВАХ МІСТОБУДУВАННЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі розглянуто питання збереження природно-заповідних зон в умовах містобудування. Автори аналізують основні загрози, що стоять перед природно-заповідними зонами в містах, зокрема зростання антропогенного навантаження, знищення природних ландшафтів та порушення режиму охорони природно-заповідних зон. Запропоновані перспективні шляхи їхнього подолання (вдосконалення нормативно-правової бази, удосконалення системи моніторингу стану природно-заповідних зон, залучення громадськості до охорони природно-заповідних зон тощо).

Ключові слова: природоохоронні зони, природний ландшафт, екологія, містобудування, урбанізація.

Abstract

The paper considers the issue of conservation of nature reserves in urban planning. The authors analyze the main threats facing protected areas in cities, in particular, the increase in anthropogenic load, the destruction of natural landscapes and violation of the protection regime of protected areas. Promising ways to overcome them are proposed (improvement of the regulatory framework, improvement of the system for monitoring the state of nature-protected areas, involvement of the public in the protection of nature-protected areas, etc.).

Keywords: nature conservation areas, natural landscape, ecology, town planning, urbanization.

Вступ

Згідно з чинним законодавством України, території регіональних ландшафтних об'єктів, національних природних ороелів, біосферних заповідників повинні мати чітке зонування, яке б враховувало історико-культурні, рекреаційні, природоохоронні та інші фактори. Таке зонування передбачає створення певних функціональних зон, таких як заповідна, регульована рекреація, стаціонарна рекреація та господарська. Однак наразі у чинних нормативно-законодавчих актах, зокрема в Законах України «Про регулювання містобудівної діяльності» [7], «Про курорти» [5], «Про туризм» [8] тощо не визначено регламентацію формування національних природних зон з містобудівної перспективи.

Основна частина

Проте, Земельний кодекс України [2] визначає порядок відведення земельних ділянок під майбутню природно-заповідну територію. Цей кодекс також встановлює компетенцію місцевих рад у регулюванні земельних відносин, порядок надання земель у користування та узгодження питань, пов'язаних із вилученням земельних ділянок. При підготовці планувальних документів на проєкт створення обов'язково враховуються вимоги закону України «Про основи містобудування» [6], а також вимоги містобудівних норм і правил. До уваги також беруться Кодекси України (Лісовий, Водний) та інші закони України («Про туризм», «Про охорону культурної спадщини», «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону» тощо) і відповідні міжнародні конвенції (Про біорізноманіття, Рамсарська, Бернська, Про всесвітню спадщину) [4, 107].

Чітке виконання державної політики в сфері природоохоронного та містобудівного законодавства є ключовою умовою для будівництва в містах. Ця політика націлена на досягнення національних пріоритетів, дотримання положень Конституції України, використання прийнятних директив ЄС та впровадження багатосторонніх екологічних угод, таких як конвенції, протоколи та інші, в яких Україна та інші країни є сторонами.

Земельні ділянки, що призначені для природно-заповідних та інших природоохоронних цілей, а також ті, що мають історико-культурне призначення, вважаються особливо цінними, і на них застосовуються різноманітні обмеження. Згідно із статтею 110 Земельного кодексу України (ЗКУ), власник може бути обмежений у використанні земельної ділянки або її частини. Право власності на

земельну ділянку може бути обтяжене іншими правами осіб. При передачі права власності на земельну ділянку, поділі чи об'єднанні земельних ділянок обмеження та обтяження залишаються чинними, за винятком ситуацій, коли вони стосувалися лише частини земельної ділянки, яка внаслідок поділу не увійшла до новоутвореної ділянки. Згідно із статтею 111 ЗКУ, обтяження прав на земельну ділянку може бути встановлене законом, актом уповноваженого органу державної влади, посадової особи або договором.

Щодо земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, будь-яка діяльність, яка може завдати шкоди природним та історико-культурним комплексам чи перешкоджати їхньому призначенню, є забороненою. На землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, створених в зоні відчуження та обов'язкового відселення через радіоактивне забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, заборонена будь-яка діяльність, яка не враховує радіаційну безпеку.

В умовах екологічних проблем українських міст та тенденцій дослідження природного каркасу виникає необхідність аналізу ролі природоохоронних територій у структурі міста та визначення умов та засобів їх збереження та використання. Проблема збереження природних ландшафтів в урбанізованому середовищі обумовлена кризою цілей та принципів містобудівного планування, роллю генерального плану та дотриманням стратегічних цілей розвитку міста. Наочним прикладом є домінування економічних пріоритетів у забудові міста, що може становити загрозу для екології та природозбереження місцевих територій і спричинити деградацію зелених зон міста. У зв'язку з цим важливо встановлювати обмеження для різних типів ландшафтів та регулювати рівень допустимого навантаження, особливо на об'єкти природно-заповідного фонду. Згадане законодавство в цьому плані не є узгодженим, що ускладнює охорону та планування цих територій та залишає місце для різних трактувань норм при розробці документації з охорони та використання природоохоронних об'єктів. Тому обґрунтування оцінки екологічних умов у містобудівному проектуванні та принципів охорони таких територій через засоби містобудівного регулювання є актуальним завданням [1].

При зведенні будь-яких об'єктів у містах важливу роль відіграє висадження зелених територій. Міські зелені насадження стають засобом індивідуалізації районів та мікрорайонів міста. Це допомагає подолати монотонність міської забудови, яка виникає через індустріальні методи будівництва та застосування типових проєктів. Зелені насадження сприяють адаптації міського середовища до масштабу людини, що порушується при багатопверховій забудові, та роблять місто більш затишним. Планувальні функції зелених насаджень полягають в організації міських територій. Навіть невеликі ділянки зелених насаджень відіграють важливу роль у плануванні, організуючи рух та виділяючи ключові архітектурні елементи. Зелені насадження, розміщені біля житлових будинків, стають основою для функціонального поділу житлових територій, ізолюючи їх від проїздів та транспортних магістралей, визначаючи межі дитячих та відпочинкових майданчиків від господарських зон та інших. Зелені насадження грають ключову роль у розв'язанні проблеми організації відпочинку населення. Завдяки різноманіттю листя, зниженій температурі в спекотні дні, наявності фітонцидів та інших речовин, виділених рослинами, повітря стає менш запиленим, а кисень більш доступним, що сприяє позитивному впливу на фізіологію людини. Це допомагає знімати напругу, що виникає від ритму міського життя, зміцнює здоров'я та підвищує працездатність. Зелені насадження загального користування стають ключовим показником ступеня озеленення міста. Місто вважається добре озеленим, якщо припадає 20-30 м² зелених насаджень загального користування на одного мешканця. Розвиток та трансформація мережі зелених територій, як місць масового відпочинку, базуються на аналізі потреб у таких територіях, оцінці ландшафтних та планувальних умов міста. Основні напрямки вирішення питань розвитку та збереження зелених насаджень загального користування включають створення нових парків, скверів, бульварів у зонах нового житлового будівництва, обрізку та догляд за деревами та кущами, заміну старих насаджень на нові для досягнення ландшафтно-індивідуальності, активне квіткове оформлення паркових територій, покращення стану та розширення асортименту рослин під час реконструкцій та ремонтів, систематичне проведення агротехнічних заходів з утримання та захисту зелених насаджень, а також залучення громадських та партійних організацій до участі в програмах озеленення міських територій [3, 42].

Висновки

Таким чином, основним завданням природоохоронних зон є забезпечення цілісного існування видів флори і фауни, відновлення потенційних можливостей територій їх існування, захист важливих ландшафтних форм, а також екологістабілізуюча функція, особливо в містах. Питання взаємодії урбанізованої тканини міста і природних ландшафтів є одним з ключових завдань при стратегічному

розвитку міст. У європейській містобудівній практиці обов'язковим є декларування в програмі розвитку населених пунктів положень щодо охорони природних об'єктів. Правильний підхід до забудови міст з дотриманням усіх вимог та норм, а також врахуванням сучасних реалій забезпечить збереження природоохоронних територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дідик В. В., Тупісь, С. П. Ландшафтно – просторова організація ботанічного саду Прикарпатського університету ім. В. Стефаника у м. Івано – Франківську. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»: Архітектура*, 199. С.142-145.
2. Земельний кодекс України. Редакція від 17.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Кухар Д.В., Колога Т.Б. Екологія та охорона навколишнього середовища. *Науково-технічний журнал*. 2021. №1(23). С.42.
4. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: підручник. Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2023. 302 с.
5. Про курорти. Закон України №2026-III. В редакції від 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
6. Про основи містобудування. Закон України № 2780-XII. В редакції від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>
7. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України №3038-VI. В редакції від 01.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
8. Про туризм. Закон України № 324/95-ВР. В редакції від 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Білоус Дмитро Анатолійович – студент групи БМ-21б, Факультет будівництва, цивільної та екологічної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, bilousd1524@gmail.com

Дембіцька Софія Віталіївна – доктор пед.наук, професор, професор каф.безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки. sofiyadem13@gmail.com

Bilous Dmytro – third-year student of BM-21b group, Faculty of Civil Engineering, Civil and Ecological Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: bilousd1524@gmail.com

Dembitskaya Sofia - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Life Safety and Safety Pedagogy. sofiyadem13@gmail.com